

DOI: 10.31388/2519-884X-2023-47-116-128

УДК [338.23+351](477)

*Савицький А. В., доктор економічних наук, доцент
Хмельницький політехнічний фаховий коледж
Національного університету «Львівська політехніка»
andrewsavitsky@ukr.net*

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВ ОБОРОННО-ПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ В ЕКОНОМІЧНОМУ ЗРОСТАННІ УКРАЇНИ

***Анотація.** У статті актуалізовано важливість розвитку оборонно-промислового комплексу в економіці України, здійснено аналіз динаміки обсягів продуктивності та обґрунтовано особливості формування виробничого і економічного потенціалів з виокремленням достатнього, помірного та низького рівнів. Проаналізовано і охарактеризовано міжнародні аспекти експортних позицій підприємств оборонно-промислового комплексу, тенденції розвитку та сучасне місце в доцільності форми налагодження світогосподарських зв'язків. Виділено ключові елементи Проєкту Плану відновлення України та важливість впровадження інновацій. Розроблено концептуальні основи розвитку виробничого потенціалу підприємств оборонно-промислового комплексу в економічному зростанні України.*

***Ключові слова:** оборонно-промисловий комплекс, виробничий потенціал, економічний потенціал, економічне зростання, експорт, інновації, концептуальні основи*

JEL code classification: O40

*Savitskyi A. V., Doctor of Sciences (Economics), Associate professor,
Khmelnyskyi Polytechnic Professional College
by Lviv Polytechnic National University
andrewsavitsky@ukr.net*

CONCEPTUAL BASIS OF DEFENSE INDUSTRIAL COMPLEX ENTERPRISES' POTENTIAL DEVELOPMENT FOR ECONOMIC GROWTH OF UKRAINE

***Objectives.** As for objectives, it was taken into consideration the fact that due to the military state of Ukraine caused by wide-broaden war actions and aggression of Russian federation, economy of the country is characterized by reduction of production volumes, GDP and profitability. Accordingly, it was underlined the importance of industrial increase of national producers, and the right way to solve this problem is to activate production growth of defense industrial complex. In this case, it is significant not only for economy, but military forces of Ukraine supply. **Results.** On the basis of analysis of production activities of defense industrial enterprises through recent years, especially since 2014 when the Crimea territory was annexed by Russia and Donbas region military actions started, it was defined the level of its production and economic potential that deals with high, normal and low points. It allowed understanding if Ukraine's defense industrial complex has possibilities to fulfill economic growth and military forces supply in particular. Further, it was presented analysis of international place of Ukraine's defense industrial complex and its tendency through the years since 2014. It was set up that most of all Ukrainians enterprises characterized by high and normal production and economic potential that also deals with positive demand on international market of weapons and ammunition. In order to describe if there were started the necessary strategies, programs, plans and actions on state, regional and administrative levels, it was systematized the list of actual and important documents. In the end, it was made the scheme of conceptual basis of production potential development of defense industrial enterprises in the economic growth of Ukraine. The core elements were proposed as government defense order programs, innovations, foreign investments, system of monitoring and guarantees for partners and national producers, activation of accompanying supporting branches of Ukraine's economy. **Conclusions.** In order to get out of recession, increase GDP and achieve the appropriate level of economic growth, it is significant to activate both quality and capacitive volumes of defense industrial complex production that can become as catalyst for development of all spheres of national reproduction in Ukraine. As for export volumes, during the entire duration of war actions, military state and restoration*

of safety positions, it is advisable to limit it, and to extend only those foreign trade contracts that are long-term and strategically valuable for integration of Ukraine into European Union.

Keywords: *defense industrial complex, production potential, economic potential, economic growth, export, innovation, conceptual basis*

Постановка проблеми. На сьогодні, економіка країни перебуває у стані циклічної рецесії, дисбалансу попиту і пропозиції, спадної динаміки ринкових перетворень, скорочення виробничих потужностей та внесення адаптаційних змін до оперативних і тактичних планів господарюючих суб'єктів. Головною причиною таких тенденцій є проведення масштабних військових дій, які зумовлені вторгненням військових частин російської федерації на територію України. У зв'язку з цим, перед практиками та менеджерами підприємств постає ряд конструктивних завдань, які стосуються прийняття продуманих управлінських рішень з метою втримання існуючих виробничих потужностей та часткова або повна переорієнтація на продукування продукції для потреб фронту. Через те, представлену тематику для дослідження, слід вважати актуальною і своєчасною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основні проблеми, які пов'язані із дослідженням питань розвитку оборонно-промислового комплексу України та його місця у світі знайшли відображення в роботах таких вчених, дослідників та економістів, як: Гонак І. М. [1], Гусев Ю. [2], Кулицький С. [3], Слободяник С. П. [4], Mardones Cristian [5], Orhan Ebru [6], Zanfei Antonello [7].

Мета статті. Здійснити аналіз оборонно-промислового комплексу в Україні, визначити його виробничий та економічний потенціали, обґрунтувати зміни, які відбулись на державному рівні для створення можливостей розвитку, сформулювати концептуальні положення в економічному зростанні країни.

Виклад основного матеріалу. На авторське бачення, теперішня ситуація в Україні вимагає від міністерств та відомств, які займаються вирішенням економічних питань країни, чіткого розуміння нагальних проблем її економічного становища через відновлення потенціалу підприємств оборонно-промислового комплексу. З огляду на це, зазначимо, що подальший вихід з циклічної рецесії, який сприятиме підвищенню ВВП країни в наступних періодах, може бути реалізований шляхом переходу її економічної системи на

військові потреби збройних сил упродовж усього терміну ведення бойових дій та у мирний час.

З цих позицій, актуальними питаннями поточної і перспективної адаптації економіки України в умовах військового стану, слід вважати наступні:

1. Подолання наслідків економічної рецесії та підвищення ВВП.
2. Визначення місця та значення оборонно-промислового комплексу в економічному зростанні України.
3. Відновлення та формування нових потужностей підприємств оборонно-промислового комплексу.

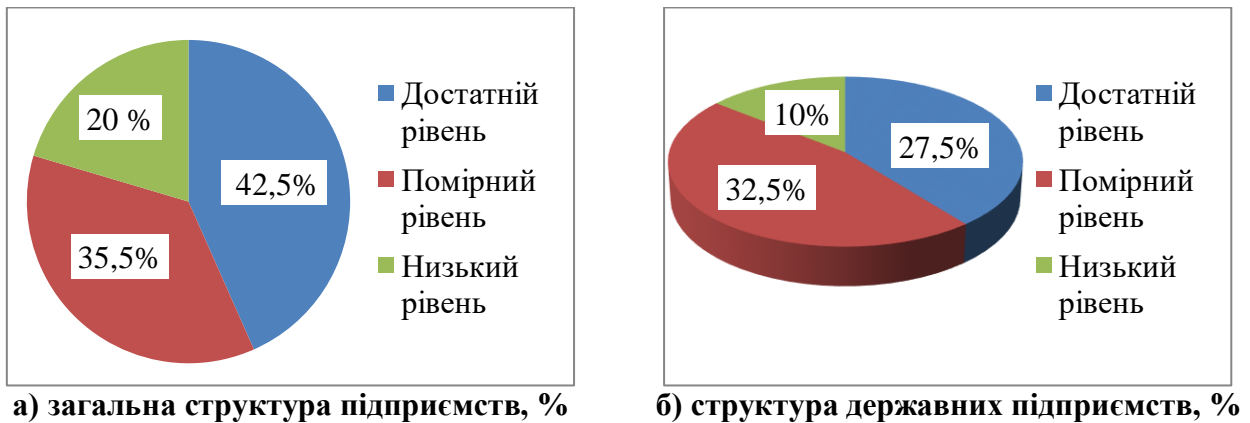
Проте, для того, щоб в повній мірі систематизувати концептуальні положення для вирішення окреслених питань, необхідно дослідити та обґрунтувати сутність існуючого рівня виробничого і економічного потенціалу підприємств оборонно-промислового комплексу України, який можливо акумулювати для забезпечення її економічного зростання.

На авторську думку, необхідно виділити три основні рівні встановлення виробничого і економічного потенціалів підприємств: достатній, помірний та низький. У випадку виробничого потенціалу – фіксується зростання обсягів виробництва, у випадку економічного потенціалу – підвищення чистого прибутку від реалізації продукції:

1. Достатній рівень – встановлюється зростанням показників обсягів виробництва та чистого прибутку.
2. Помірний рівень – встановлюється зростанням показників обсягів виробництва за умови не змінних або спадних показників чистого прибутку.
3. Низький рівень – встановлюється спадними показниками обсягів виробництва та чистого прибутку.

У відкритих джерелах інформації, досить не просто віднайти статистику і показники розвитку підприємств оборонно-промислового комплексу України для здійснення відповідної оцінки. Проте, деякі з них [8], все ж таки дають змогу проаналізувати поточну ситуацію та виділити те, що серед 40-а

підприємств рейтингу ТОП-100 найбільших виробників оборонно-промислової продукції (станом на I квартал 2021 р.), достатній рівень виробничого і економічного потенціалів фіксують 42,5 % (17 підприємств, з яких 11 державних – 27,5 %), помірний – 37,5 % (15 підприємств, з яких 13 державних – 32,5 %), низький – 20 % (8 підприємств, з яких 4 державних – 10 %) (рис. 1).

Рис. 1. Виробничий та економічний потенціал підприємств оборонно-промислового комплексу України станом на I квартал 2021 р.*

* наведено автором на основі: [8]

Згідно рис. 1 та загально прийнятих постулатів економічної теорії обґрунтуємо наступне:

– виходячи із наведених показників, виробництво оборонно-промислового комплексу, в переважній більшості покладається на державні підприємства, обсяги продуктивності яких в повній мірі координуються зі сторони виконавчої влади країни та забезпечуються відповідним фінансуванням;

– ті підприємства, які фіксують позитивну динаміку продукування і отримання чистого прибутку та характеризуються достатнім рівнем виробничого і економічного потенціалів, володіють окремими заробленими коштами для подальшого виробництва, його розширення і удосконалення;

– підприємства, які фіксують частково позитивну динаміку продукування і отримання чистого прибутку та характеризуються помірним рівнем

виробничого і економічного потенціалів, потребують посилення процесів модернізації, диференціації та стимулювання праці;

– і підприємства, які фіксують спадну динаміку продукування та отримання чистого прибутку і характеризуються низьким рівнем виробничого та економічного потенціалів, потребують внесення змін у їх стратегічні орієнтири, визначення нових пріоритетів розвитку, активізації процесів переформатування діяльності та диверсифікації.

Для встановлення головної причини окресленої тенденції та спадної динаміки окремих підприємств досліджуваного комплексу, слід розуміти те, що держава в представництві відповідних міністерств, відомств і інституцій, повинна бути зацікавлена у розробці проєктів оборонно-промислового спрямування та приведенні їх до виконавців. Для виконання замовлень на базі державних підприємств, може бути профінансована модернізація, ресурсозабезпечення та вартість праці, у випадку приватних – використання виробничих потужностей та вибіркоче постачання матеріалів і сировини. Як наслідок, якщо підприємства оборонно-промислового комплексу не будуть мати державних замовлень за чітко сформованими проєктами, їх продуктивність, і відповідно прибутковість – будуть знижуватись. На противагу, виробники віддаватимуть перевагу замовленням закордонних ринків та зосереджуватимуть увагу лише на експорті продукції. В свою чергу, це значно обмежить ВВП країни та надходження окремих сум на державні цільові рахунки.

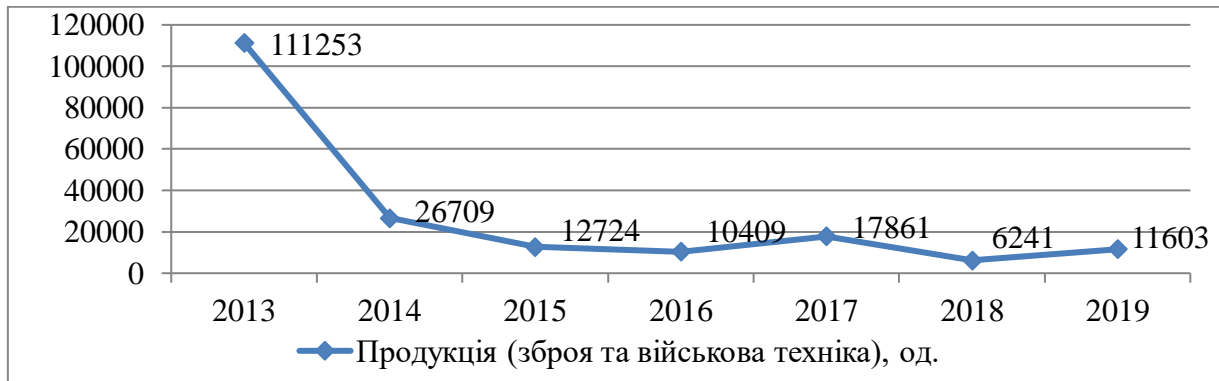
Як бачимо виробничий і економічний потенціали перебувають у тісному взаємозв'язку, оскільки можуть взаємоакумулювати можливості підприємств та країни в цілому. За умови стабільних та прогресивних обсягів замовлень, підприємства підвищують обсяги виробництва та економічно зростають за рахунок збільшення виручки від реалізації, накопичують фінансові резерви і формують спроможність до інвестування проєктів майбутніх періодів. В такому разі, спостерігається ріст ВВП країни та змінюються економічні обставини фактичного економічного циклу розвитку країни за відповідними факторами і

параметрами: збільшуються надходження до державного бюджету, зайнятість, середня і мінімальна заробітні плати, доходи населення, ринкова вартість суб'єктів господарювання, інвестиційний фонд, можливості до кредитоспроможності, фінансової незалежності та стійкого ціноутворення. Загалом, така тенденція сприятиме загальному економічному зростанню країни на основі збільшення обсягів виробництва продукції оборонно-промислового комплексу, що першочергово викликано збройною агресією російської федерації в Україні.

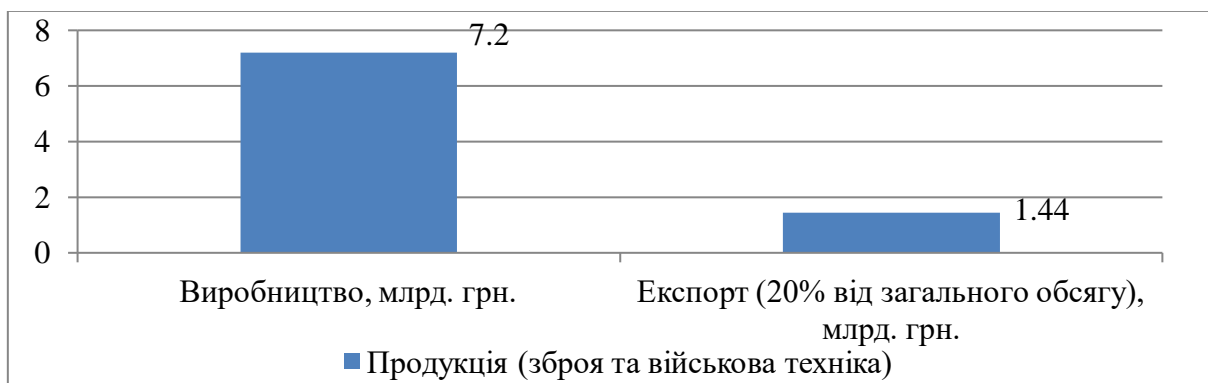
Для розгляду представлених проблем з іншої сторони, яка є водночас перспективною та дискусійною за умов військового стану, необхідно виділити і те, що все ж таки, в період з 2014 р., Україна була досить впевненим постачальником зброї на закордонні ринки. Головним чином, це зумовлено тим, під впливом посилення інтеграційних процесів України до Європейського Союзу, вітчизняні підприємства, приділяють значну увагу експортоорієнтованості своєї продукції та поглиблюють співробітництво із іноземними партнерами. Не виключенням і був оборонно-промисловий комплекс, який поряд з відсутністю достатньої кількості замовлень зі сторони внутрішнього ринку використовував можливості попиту країн близького і далекого зарубіжжя для отримання прибутку та розвитку, або вирішення питання існування бізнесу. В цей період, серед партнерів підприємств дослідженої галузі були контрагенти з наступних країн: США, Канада, Німеччина, Велика Британія, Австрія, Чехія, Ефіопія, Таджикистан, Чад, Туреччина, Перу, Азербайджан, Судан, Нігерія, Китай, Уганда, Грузія, ДРК, Республіка Білорусь, Китай, Нігерія, Ефіопія, Хорватія, Замбія, Нігерія, Індонезія, Таїланд, Ефіопію, Монголія, Туреччина, Польща, Узбекистан, Йорданія, Саудівська Аравія, Малайзія, Катар [9; 10].

Щодо обсягів експорту продукції оборонно-промислового комплексу, слід зазначити, що починаючи з 2013 р., їх тенденція прямує до зниження (-89 %), і у 2021 р. становить 1,44 грн., що є 20 % від загальних обсягів виробництва по країні (рис. 2). Разом з тим, як свідчать дані статистики, Україна залишається в

рейтингу однієї з найбільш експортоорієнтованих країн у сфері постачання зброї та військової техніки закордон (світова питома вага – 0,7 %) [11].

а) експорт упродовж 2013-2019 рр.

б) виробництво та експорт в 2021 р.

Рис. 2. Експорт продукції оборонно-промислового комплексу України упродовж 2013-2021 рр. *, **

* наведено автором на основі: [9; 12, с.3]

** даних про обсяги експорту за 2020-2021 рр. та виробництво у млрд. грн. за 2013-2020 рр. у відкритому доступі немає

На думку автора, зазначені експортні позиції підприємств оборонно-промислового комплексу (рис. 2) свідчать про те, що упродовж останніх 8-ми років суб'єкти господарювання галузі володіли значним виробничим і економічним потенціалом для продукування продукції за вимогами закордонних стандартів, які неможливо досягти без використання сучасних технологій. Це означає, що в цей період підприємства отримували валютну виручку від реалізації, формували обсяги замовлень і економічно зростали в залежності від закордонного попиту. В межах таких проектів, виробники

оборонно-промислового комплексу України не тільки зуміли не збанкрутувати за умов циклічних дисбалансів економічної системи країни та відсутності належних внутрішніх замовлень, а і розвиватись за новими стандартами якості, отримувати технологічний ефект та налагоджувати стратегічне партнерство.

Спадна тенденція виробництва комплексу упродовж 2013-2021 рр., також дає змогу зрозуміти і те, що починаючи з 2014 р., питання про зменшення експорту продукції оборонно-промислового характеру є надзвичайно актуальним, а в 2022 р., стає терміновим. Виходячи з цього, останніми роками відбулись значні зрушення у цій проблематиці, які на сьогодні, чітко прописуються в Проекті Плану відновлення України (терміном до 2032 р.) [12, с.19–43] і стосуються розпочатих етапів реалізації великої кількості програмних документів на рівні підприємств, які продукують оборонно-промислову продукцію. Основними документами є наступні:

1. Стратегія розвитку оборонно-промислового комплексу України (затверджена Указом Президента України від 20 серпня 2021 року № 372/2021).

2. Державна цільова програма реформування та розвитку оборонно-промислового комплексу на період до 2021 р. (продовжено до кінця 2022 р. постановою Кабінету Міністрів України від 23.12.2021 № 1350-35).

3. План заходів з імплементації Закону України «Про особливості реформування підприємств оборонно-промислового комплексу державної форми власності» (затв. протокольне рішення Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 року, протокол № 155).

4. Розпорядження КМУ від 28 жовтня 2020 р. № 1544-р «Про затвердження Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 р.».

Також, в цьому напрямі з червня 2022 р.:

– здійснено розробку проєктів державних цільових програм у сфері розвитку озброєння та оборонно-промислового комплексу за такими напрямками: авіабудування та авіа ремонт; бронетанкова техніка; високоточне

озброєння та боєприпаси; радіолокація, радіозв'язок та спеціальне приладобудування; космічна програма;

– оновлено зміст стратегічних державних документів: ЗУ «Про національну безпеку України»; стратегії національної безпеки України; стратегії воєнної безпеки України; стратегічного оборонного бюлетеня України; стратегії розвитку ОПК України.

У питаннях започаткування програм та створення інституцій в рамках Проекту Плану відновлення України, слід виділити наступні:

1. Державна цільова науково-технічна програма розвитку авіаційної промисловості на 2021-2020 рр.

2. Утворення Агенції оборонних технологій.

3. Державна цільова оборонна програма з реалізації в інтересах сектору безпеки і оборони України проектів з виконання наукових досліджень і розробок, розробок нових технологій.

4. Державна цільова програма реформування та розвитку оборонно-промислового комплексу.

5. Державна цільова оборонна програма розвитку артилерійського, протитанкового та проти корабельного озброєння.

6. Державні цільові оборонні програми розвитку озброєння за напрямкам и (радарні системи, броньована техніка, боєприпаси та спецхімія, тощо).

В подальшому, для того, щоб ефективно реалізувати усі державні програми розвитку оборонно-промислового комплексу та стимулювати економічне зростання України, також слід звернути увагу на інноваційний аспект технологічного процесу виробництва необхідної продукції. По-перше, це зумовлено тим, що без високотехнологічних виробів для військових потреб, для України досить не просто здобути перевагу під час проведення бойових дій для захисту та повернення своїх територій, оскільки саме сучасна оборонна та «контрнаступаюча» техніка стандартів НАТО є визначною для здобуття перемоги. По-друге, не дивлячись на те, що виробництво інноваційних продуктів потребує значних коштів та інвестицій, це є найбільш важливим елементом

формування нової промислової структури для економіки будь-якої країни, адже дає змогу підвищити ВВП, створити робочі місця, підвищити стандарти якості та в цілому розширити пропозицію. Проте, якщо звернути увагу на кількість організацій, які здійснювали науково-дослідні роботи (НДР) для посилення потенціалу обороноздатності України упродовж останніх років (за період 2018-2021 рр. згідно відкритої інформації у вільному доступі) – значних позитивних змін у їх динаміці не зафіксовано (таблиця 1).

Таблиця 1

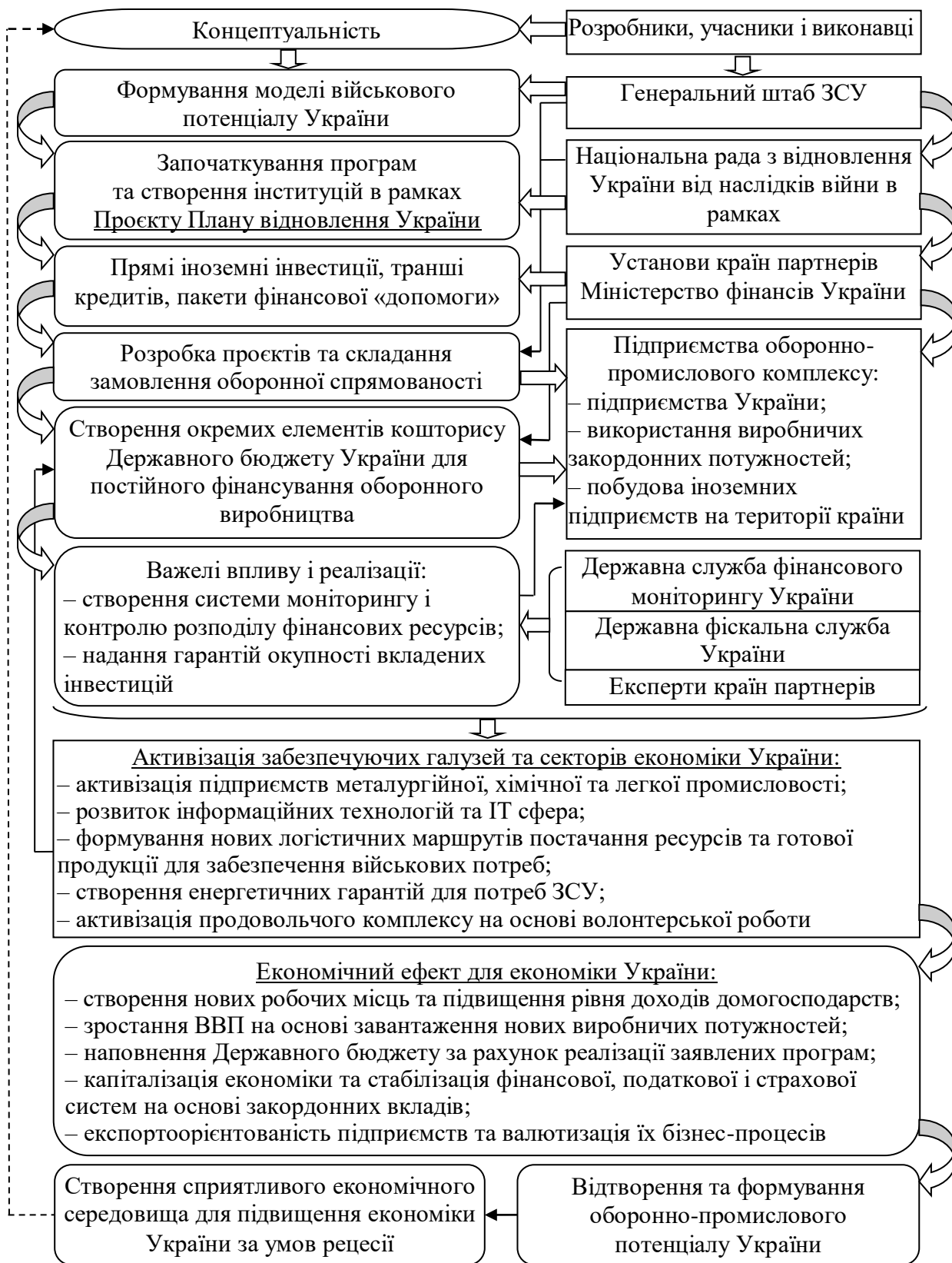
Кількість організацій, які здійснювали НДР для посилення потенціалу обороноздатності України (за видами економічної діяльності), 2018-2021 рр., . *, **

	2018	2019	2020	2021
Переробна промисловість	46	19	17	17
у.т.ч.				
виробництво зброї та боєприпасів	–	–	2	2
виробництво військових транспортних засобів	1	1	1	1

* наведено за: [13, с.18-20]

** даних за 2022 рр. у відкритому доступі немає

Як результат, керуючись проведеними дослідженнями та обґрунтуваннями, з метою досягнення економічного зростання на основі активізації виробництва оборонно-промислового комплексу, важливо розробити відповідну концепцію, яка на авторське бачення повинна поєднати елементи державного управління економічними змінами на рівні окремих суб'єктів господарювання із можливостями, які забезпечуються для України зі сторони країн-партнерів, інтеграційних умов та поглибленої Зони вільної торгівлі з Європейським союзом. У цьому випадку, ключовою має стати безпосередня співпраця підприємств комплексу із представниками ЗСУ, досвідченими закордонними військовими експертами, цільовими інвесторами, стейкхолдерами та виробниками продуктів НТП.

Рис. 3. Концептуальні основи розвитку виробничого потенціалу підприємств оборонно-промислового комплексу України, як рушійна складова економічного зростання країни*

* систематизовано та запропоновано автором

□ → базові процеси; → похідні процеси; - → зворотній зв'язок

Висновки. Таким чином, для виходу з рецесії, підвищення ВВП та досягнення належного рівня економічного зростання, саме активізація виробництва підприємств оборонно-промислового комплексу може стати поштовхом для розвитку усіх сфер суспільного відтворення в Україні. На авторську думку, ключовими забезпечуючими галузями і видами діяльності мають стати: металургійна, хімічна та легка промисловості, інформаційні технології та ІТ-сфера, енергетика, логістика, продовольчий сегмент та волонтерська робота. Концептуально, на державному рівні, за поданням Генерального штабу і Збройних сил України, необхідно сформувати модель оборонної промисловості згідно встановлених потреб для проведення бойових дій і підтримки безпеки у містах, створити ряд державних проєктів та заключити контракти для їх реалізації з відповідними підприємствами, залучити зовнішніх інвесторів та сформувати гарантії для безперервного фінансування і функціонування бізнесу, а також започаткувати систему моніторингу та аудиту зазначених процесів. Щодо обсягів експорту, упродовж усього терміну тривалості бойових дій та відновлення впевнених позицій миру – його доцільно обмежити, і продовжити лише ті зовнішньоторговельні контракти, які є довготерміновими та стратегічно важливими для інтеграції України до європейських структуру.

Список використаних джерел:

1. Гонак І. М. Дослідження особливостей економічного суперництва на світових ринках зброї: світ і Україна. *Подільський вісник: сільське господарство, техніка, економіка*. 2017. Вип. 27. С. 246–255. URL: <http://188.190.43.194:7980/jspui/bitstream/123456789/2450/1/PB-27-246-255.pdf> (дата звернення 15.11.2022).
2. Гусев Ю. Як Оборонна промисловість може стати драйвером післявоєнної економіки України. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/08/30/690957/> (дата звернення 15.11.2022).
3. Кулицький С. Сучасний етап розвитку оборонно-промислового комплексу і виробництва продукції подвійного призначення в Україні. *Україна: події, факти, коментарі*. 2018. № 5. С. 54–69. URL: <http://nbuviap.gov.ua/images/ukraine/2018/ukr5.pdf> (дата звернення 15.11.2022).
4. Слободяник С. П. Український оборонно-промисловий комплекс у системі міжнародних економічних зв'язків. *Проблеми підвищення ефективності інфраструктури*. 2014. № 38. С. 95–101. URL: <https://jrn1.nau.edu.ua/index.php/PPEI/article/view/7253> (дата звернення 03.02.2023).
5. Mardones Cristian Economic effects of isolating Russia from international trade due to its 'special military operation' in Ukraine. *European Planning Studies*. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09654313.2022.2079074> (дата звернення 03.02.2023).
6. Orhan Ebru. The Effects of the Russia – Ukraine War on Global Trade. *Journal of International Trade, Logistics and Law*. 2002. Vol. 8. No 1. P. 141–146. URL: http://jital.org/index.php/jital/article/view/277/pdf_150 (дата звернення 03.02.2023).
7. Zanfei Antonello How exogenous is war? The links between economic, military, trade and industrial policies in the upsurge of Russia-Ukraine conflict. *Journal of Industrial and Business Economics*. 2022. № 49. P. 759–760. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s40812-022-00234-0> (дата звернення 03.02.2023).

8. Top OPK – 2021: Щорічний рейтинг підприємств OPK України. URL: <https://www.ukrmilitary.com/2021/05/top-vpk.html> (дата звернення 15.11.2022).
9. Скільки зброї і кому продавала Україна під час війни та до її початку. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/03/17/infografika/suspilstvo/skilky-zbroyi-komu-prodavala-ukrayina-vijny-ta-yiyi-pochatku> (дата звернення 15.11.2022).
10. Surge in arms imports to Europe, while US dominance of the global arms trade increases. URL: <https://www.sipri.org/media/press-release/2023/surge-arms-imports-europe-while-us-dominance-global-arms-trade-increases> (дата звернення 14.03.2023).
11. Market share of the leading exporters of major weapons between 2017 and 2021, by country URL: <https://www.statista.com/statistics/267131/market-share-of-the-leading-exporters-of-conventional-weapons/> (дата звернення 16.12.2022).
12. План Проекту відновлення України: Матеріали робочої групи «Розвиток військово-промислового комплексу» / Національна рада з відновлення України та наслідків війни. 2022. 57 с. URL: <https://ua.unc2022.com/plan-vidnovlennya-ukrayini> (дата звернення 15.11.2022).
13. Наукова та інноваційна діяльність України / Державна служба статистики України. Київ: 2021. 214 с. URL: www.ukrstat.gov.ua (дата звернення 15.11.2022).

References:

1. Honak I. M. (2017). Doslidzhennia osoblyvostei ekonomichnoho supernytstva na svitovykh rynkakh zbroi: svit i ukraina [Elektronnyi resurs]. *Podilskyi visnyk: silske hospodarstvo, tekhnika, ekonomika*, 27, 246–255. URL: <http://188.190.43.194:7980/jspui/bitstream/123456789/2450/1/PB-27-246-255.pdf> [in Ukrainian].
2. Husiev Yu. Yak Oboronna promyslovist mozhe staty draiverom pisliavoiennoi ekonomiky Ukrainy. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/08/30/690957/> [in Ukrainian].
3. Kulytskyi S. (2018). Suchasnyi etap rozvytku oboronno-promyslovoho kompleksu i vyrobnytstva produktsii podviinoho pryznachennia v Ukraini. *Ukraina: podii, fakty, komentari*, 5, 54–69. URL: <http://nbuviap.gov.ua/images/ukraine/2018/ukr5.pdf> [in Ukrainian].
4. Slobodianyuk C. P. (2014). Ukrainyskyi oboronno-promyslovyi kompleks u systemi mizhnarodnykh ekonomichnykh zviazkiv. *Problemy pidvyshchennia efektyvnosti infrastruktury*, 38, 95–101. URL: <https://jrn1.nau.edu.ua/index.php/PPEI/article/view/7253> [in Ukrainian].
5. Mardones Cristian. Economic effects of isolating Russia from international trade due to its ‘special military operation in Ukraine. *European Planning Studies*. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09654313.2022.2079074>.
6. Orhan Ebru. (2022). The Effects of the Russia – Ukraine War on Global Trade. *Journal of International Trade, Logistics and Law*, 8, 1, 141–146. URL: http://jital.org/index.php/jital/article/view/277/pdf_150.
7. Zanfei Antonello. (2022). How exogenous is war? The links between economic, military, trade and industrial policies in the upsurge of Russia-Ukraine conflict. *Journal of Industrial and Business Economics*, 49, 759–760. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s40812-022-00234-0>.
8. Top OPK – 2021: Shchorichnyi reitynh pidpriemstv OPK Ukrainy. URL: <https://www.ukrmilitary.com/2021/05/top-vpk.html> [in Ukrainian].
9. Skilky zbroi i komu prodavala Ukraina pid chas viiny ta do yii pochatku. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/03/17/infografika/suspilstvo/skilky-zbroyi-komu-prodavala-ukrayina-vijny-ta-yiyi-pochatku> [in Ukrainian].
10. Surge in arms imports to Europe, while US dominance of the global arms trade increases. URL: <https://www.sipri.org/media/press-release/2023/surge-arms-imports-europe-while-us-dominance-global-arms-trade-increases>.
11. Market share of the leading exporters of major weapons between 2017 and 2021, by country. URL: <https://www.statista.com/statistics/267131/market-share-of-the-leading-exporters-of-conventional-weapons/> [in Ukrainian].
12. Plan Proiektu vidnovlennia Ukrainy. (2022). Materialy robochoi hrupy «Rozvytok viiskovo-promyslovoho kompleksu» / Natsionalna rada z vidnovlennia Ukrainy ta naslidkiv viiny. URL: <https://ua.unc2022.com/plan-vidnovlennya-ukrayini> [in Ukrainian].
13. Naukova ta innovatsiina diialnist Ukrainy. (2021). Kyiv: 2021. 214 p. URL: www.ukrstat.gov.ua [in Ukrainian].